

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ *

Ο ΜΑΓΙΚΟΣ ΚΑΘΡΕΠΤΗΣ.—Ο ΘΑΥΜΑΣΤΟΣ ΠΛΑΤΑΝΟΣ.—ΚΑΣΙΑ

Jean Psichari, Le miroir importun. Extrait de Recueil de textes étrangers, Paris 1888, 4ον, σ. 3 (σ. 57—59).

— *L' arbre chantant, Paris 1910 (Mélanges offerts à M. Émile Chatelain par ses élèves et ses amis), 4ον, σ. 628 - 638.*

— *Cassia et la pomme d'or, Paris 1910 (École pratique des hautes études. Section des sciences historiques et philologiques), 8ον, σ. 54.*

Αἱ πραγματεῖαι αὗται τοῦ κ. Ψυχάρη διαλαμβάνουσιν ἐκάστη περὶ μιᾶς βυζαντινῆς μυθικῆς διηγήσεως, ἀναφερομένης εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοφίλου ἢ τοῦ Μιχαὴλ τοῦ Γ', ὧν τὸ κείμενον, ὡς καὶ κατὰ ἐπεξεργασμένον συνδημοσιεύεται, ἐλήφθη ἐκ δημοδεστέρας τινὸς βυζαντινῆς χρονογραφίας. Τὸ περιέχον ταῦτα χειρόγραφον χρονικόν, ὡς ὁρᾷ κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα ὑπερμεσοῦντα, ἀποκείμενον δ' ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου (ἀρ. 462, κατὰ παλαιότεραν ἀρίθμησην 569), ἐμελέτησεν ὁ Ψ. τῷ 1886 καὶ ἀντέγραψε μέρος τοῦ χρονικοῦ μὴ δυνηθεὶς ἐλλείψει χρόνου ἔνεκα τῆς βραχείας αὐτοῦ διαμονῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει νὰ συμπληρώσῃ τὴν ἀντιγραφὴν. Ἐκ τοῦ ἀντιγράφου τοῦ δ' ἐξέδωκεν ἤδη τῷ 1888 ἐν τῷ *Recueil de textes étrangers* (σ. 57-59), τῷ παρὰ τῷ τυπογράφῳ A. Lanier ἐκδιδομένῳ, τὴν περὶ τοῦ μαγικοῦ καθρέπτου μυθώδη διήγησιν, ἣν διὰ τὸ δυσεύρετον τῆς πρώτης ἐκδόσεως ἀνετύπωσεν ἐν ἐπιμέτρῳ τῆς περὶ Κασίας πραγματείας (σ. 51-3). Τὸ δ' ἀντίγραφον αὐτοῦ ἔδωκεν εἰς τὸν Ρῶσον Kirpitschnikow, δημοσιεύσαντα περιγραφὴν τοῦ κώδικος καὶ παρατηρήσεις περὶ τοῦ χρονικοῦ ἐν *Byzant. Zeitschrift* 1892, τ. I, σ. 303 κέ. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τούτου ἀναλαβὼν τὸ χειρόγραφον ἐξέδωκε τὰς ἄλλας δύο διηγήσεις ἐν ταῖς πραγματείαις του περὶ τοῦ τραγουδοῦντος δένδρου καὶ περὶ τῆς Κασίας. Ἐκ τῆς ἐκδόσεως ταύτης ἀφορμώμενος παρέχει ἀξιολογωτάτας πληροφορίας ἐν τῇ τελευταίᾳ πραγματείᾳ καὶ περὶ ἄλλων τινῶν κωδίκων τῆς βιβλιοθήκης τοῦ μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου καὶ ἐπάγεται ἐν παρόδῳ παρατηρήσεις, μαρτυρούσας βαθεῖαν γνῶσιν τῆς τουρκικῆς, περὶ τῆς χρησιμότητος τῶν δημοδῶν ἐλληνικῶν κειμένων εἰς τὴν διαφώτισιν ζητημάτων τῆς φωνητικῆς τῆς παλαιότερας ὁσμανικῆς τουρκικῆς γλώσσης.

* Ἐδημοσιεύθη ἐν *Λαογρ.* 1918, τ. ζ', σ. 347-367.

Περὶ τοῦ χρονικοῦ ὁ μὲν Prächter ἐν Byzant. Zeitschrift (1898, τ. VII, σ. 588 κέ.) εἵκασεν ὅτι εἶχεν ὡς πηγὴν καὶ τὴν δημώδη παράφρασιν τῆς χρονογραφίας τοῦ Κωνσταντίνου Μανασσῆ· ὁ δὲ Preger (αὐτ. 1902, τ. XI, σ. 4 κέ.) καθώρισε τὴν συγγένειαν τούτου πρὸς τὸ Ἱστορικὸν βιβλίον, τοῦ ὁποίου ἡ συγγραφή πεπλανημένως ἀπεδόθη εἰς ἀνύπαρκτον μητροπολίτην Μονεμβασίας Δωρόθεον, πρὸς τὸν γνωστότατον δηλ. εἰς τὸν ἐλληνικὸν λαὸν Χρονογράφον. Ἀλλὰ τὴν πρὸς ἄλληλα σχέσιν τῶν δύο χρονικῶν δὲν ἠδυνήθη οὗτος νὰ ὀρίσῃ ἀκριβέστερον, καθόσον τὸ τοῦ μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου ἐγίνωσκε μόνον ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Kirpitschnikow δημοσιευθέντων ἀποσπασμάτων¹. Ἐνῶ ἐκ τῶν τριῶν ὑπὸ τοῦ Ψ. δημοσιευθέντων ἀποσπασμάτων καταφαίνεται ἡ ταυτότης τῶν δύο χρονικῶν καὶ δύναται, ὡς νομίζομεν, νὰ θεωρηθῇ βέβαιον, ὅτι ἀμφότερα ἀνήκουσι μετ' ἄλλων τινῶν ἀνωνύμως φερομένων εἰς τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν χρονικῶν, ἐλαχίστας καὶ ἀσημάντους παραλλαγὰς ἀπ' ἀλλήλων παρουσιαζόντων, καὶ ὅτι τὸ τοῦ μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου, ἀντιβαλλόμενον πρὸς τὸ ἱστορικὸν βιβλίον τοῦ Ψευδοδωροθέου εἶναι συνοπτικώτερον καὶ ἐλλιπέστερον.

Ὁ κ. Ψυχάρης πρῶτος διέγνωσεν εὐστόχως τὴν μεγάλην σπουδαιότητα τοῦ χρονικοῦ τούτου ἀπὸ λαογραφικῆς ἀπόψεως καὶ ὑπέδειξε ταύτην ἐν τῇ βραχείᾳ σημειώσει, τὴν ὁποίαν ἐπισυνέθετο εἰς τὴν ἐκδόσιν τοῦ περὶ τοῦ μετοχίου καθερέπτου ἀποσπασματος. Μετὰ τοῦ Ψ. ὁ Kirpitschnikow (Byz. Zeitschrift I, 305) ἔκρινεν ἐπίσης τὸ χρονικὸν ὡς ἀνευ ἀξίας διὰ τὴν λαογραφίαν καθόλου, ἰδίᾳ δὲ διὰ τὴν δημώδη βυζαντινὴν μυθοπλαστίαν. Ὁ δὲ Preger (B. Z. XI, 15), ὁμολογῶν ὅτι τὰ εἰς τοὺς παλαιοτέρους χρόνους ἀναφερόμενα μέρη αὐτοῦ ἐλαχίστην ἔχουσιν ἱστορικὴν ἀξίαν, παρατηρεῖ ὅτι εἶναι ἀξιολογώτατα διὰ τὸ πλῆθος τῶν δημωδῶν παραδόσεων. Καὶ ὁ Ψ. πάλιν ἐν τῇ περὶ Κασίας πραγματείᾳ (σ. 16) καταδεικνύει τὴν ἐξαιρετικὴν σημασίαν τοῦ χρονικοῦ, γραφέντος πρὸς χρῆσιν τῶν πολλῶν καὶ ἀποθησαυρίσαντος μόνον τὰ θαυμάσια ἢ τερπνὰ ἀκούσματα. Ἐννοεῖται ὅτι τὸ αὐτὸ παρατηροῦμεν καὶ περὶ τῶν ἄλλων συγγενῶν χρονικῶν, καὶ δὴ καὶ περὶ τοῦ Ἱστορικοῦ βιβλίου τοῦ Ψευδοδωροθέου, ὅπερ πολλάκις μέχρι τοῦδε ἐχρησίμευσεν ὡς πηγὴ λαογραφικῶν εἰδήσεων².

Καὶ αἱ τρεῖς μυθικαὶ διηγήσεις, τὰς ὁποίας ἀπέσπασεν ἐκ τοῦ χρονικοῦ ὁ Ψ., συνάπτονται πρὸς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοφίλου (829-842) καὶ τοῦ δια-

1. Παράδοξος φαίνεται ἡ εἰκασία τοῦ Preger (ἐνθ' ἀν., σ. 15), ὅτι συγγραφεὺς τοῦ Βιβλίου Ἱστορικοῦ εἶναι Βενετός· ἐκ τῶν προηγουμένων τεκμηρίων οὐδὲν ἄλλο συνάγεται, εἰ μὴ ὅτι ὁ γράφων ἐγίνωσκε τὴν Βενετίαν καὶ διέμεινέ ποτε ἐν αὐτῇ.

2. Ἐνδεκα μυθώδεις διηγήσεις ἐξ αὐτοῦ ἐδημοσίευσεν ὁ Félix Liebrecht, ἐν Zeitschrift f. deutsche Philologie, τ. II, σ. 177-183 = Zur Volkskunde, Heilbronn 1879, σ. 807. Περὶ τινῶν ἄλλων παραδόσεων βλ. Πολίτου, Παραδόσεις, σ. 651. 680.

δόχου αὐτοῦ Μιχαήλ τοῦ Γ' (842-867). Τὰς διηγήσεις ταύτας θὰ ἐξετάσωμεν ἐν τοῖς ἐξῆς προσπαθοῦντες νὰ καθορίσωμεν τὰ στοιχεῖα, ἐξ ὧν ἀπηρτίσθησαν, καὶ νὰ ἐξεύρωμεν τὸν λόγον, τὸν κανονίσαντα τὴν διατύπωσιν αὐτῶν, ὅποια πρόκειται ἡμῖν ἐν τοῖς Χρονικοῖς.

Α'

Ο ΜΑΓΙΚΟΣ ΚΑΘΡΕΠΤΗΣ

Ἡ περὶ τοῦ ἐν τοῖς ἀνακτόροις τῆς Κωνσταντινουπόλεως μαγικοῦ καθρέπτου διήγησις ἐκτίθεται ἐξ ἀφορμῆς τῆς καταστροφῆς αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ Μιχαήλ. Τὴν διήγησιν παραλαμβάνομεν ἐκ τοῦ Ἱστορικοῦ βιβλίου τοῦ Ψευδοδωροθέου (σ. 343-4 τῆς ἐν Βενετίᾳ ἐκδόσεως τοῦ 1750) διακρίνοντας διὰ κυρτῶν γραμμάτων ὅσα ἐπιπλέον τοῦ Χρονικοῦ τοῦ μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου περιέχονται παρὰ τῷ Ψευδοδωροθέῳ καὶ σημειώνοντες ἐπιμελῶς πᾶσαν διαφορὰν τῶν δύο κειμένων.

Ὁ βασιλεὺς Μιχαήλ, ἀφοῦ παρέστη εἰς ἀγῶνας ἐν τῷ ἵπποδρόμῳ, ἐπανεῆλθεν εἰς τὸ παλάτιον καὶ ἐπεδόθη εἰς ἀνάχνην καὶ τότες μετὰ τῶν φίλων του (σ. 343):

καὶ ἐκαὶ εἰς τὴν μεγάλην χαρὰν καὶ εὐθυμίαν ἧτοῦ εἶχαν, ἦλθεν δὲ γραμματικός του καὶ εἶπε· νὰ ἡξεύρης, ἀφέντη βασιλεῦ, ὅτι οἱ Τούρκοι ἐτοιμάζονται μὲ φουσαῖτα, καὶ ἔρχονται καταπάνω τῆς βασιλείας σου νὰ σὲ πολεμήσουν. Καὶ νὰ ἀκούετε¹ πόθεν τὸ ἔμαθεν ὁ γραμματικός. Ἡ βασιλεῖα εἶχεν ἓνα καθρέφτην μέγαν καὶ θαυμαστόν, τὸν ὅποιον τὸν ἔκαμε μὲ ἀστρονομικὴν τέχνην Λέων ὁ σοφός². Καὶ ἐκεῖ μέσα ἔβλεπες ὅλον τὸν κόσμον, τοὺς βασιλεῖς, τοὺς ἀφέντας, τοὺς στρατηγούς, τὰ φουσαῖτα³, τὰ ἄλογα, τὰ ἄρματα, τὰ κάστρη, τὰ χώρας, καὶ εἴ τι ἤθελες καὶ ἐπεθύμεις νὰ ἴδῃς εἰς ἄλλον κόσμον⁴, ὑπήγγαινες καὶ τὸ ἔβλεπες εἰς τὸν καθρέφτην, καθὼς νὰ ἦσουν καὶ εἰς τὸν κόσμον ἐκεῖνον νὰ τὸ ἔβλεπες⁵ καὶ εἴ τι συμβουλίας⁶ καὶ ἀπόφασιν ἔκαμναν οἱ βασιλεῖς, καὶ οἱ ἄλλοι αὐθένται διὰ πᾶσαν ὑπόθεσιν⁷, καὶ περὶ πολέμων πόσα φουσαῖτα ἐσύναζαν καὶ πῶς τὰ ἄρμάτωναν, καὶ ποῦ θέλουν νὰ ὑπαγαίνουν⁸, ἐκεῖ τὰ ἔβλεπες ὅλα καταλεπτῶς. Καὶ οὕτως⁹ ὁ γραμματικός ἐπῆγεν εἰς τὸν καθρέφτην, καὶ εἶδε τὰ φουσαῖτα τῶν Τούρκων, ὅπου ἐμαζώνοντο νὰ ἔλθουν νὰ πολεμήσουν τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ ὑπῆγε καὶ εἶπέ το¹⁰ τοῦ

1. Νὰ ἀκούετε καὶ ἄλλο ἄξιον λύπης. (Χρον. μετοχ. Π. Τάφου).

2. τὸν ὅποιον λέγουν ὅτι τὸν εἶχαν καμωμένον μὲ λεκκνομαντεία.

3. φουσαῖτα 4. κόσμον, τὰ συμβούλια ὅπου ἔκαμναν, τοὺς λόγους ὅπου ὠμίλουν.

5. καθὼς νὰ ἤθελες εἶσθαι εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον νὰ τὸ ἐβλέπῃς

6. συμβούλιον 7. περὶ πάσης ὑποθέσεως 8. ποῦ ἤθελαν νὰ ὑπάγουν

9, ἔτσι 10. τὸ εἶπε

βασιλέως. Καὶ καθὼς τὸ ἤκουσεν¹ ὁ βασιλεὺς ἐκεῖ εἰς τὴν τράπεζαν², ἐφάνη του πολλὰ κακὸν διὰ τὴν χαρὰν ὅπου εἶχε καὶ ἐχαίρετο³. Καὶ διὰ νὰ μηδὲν παύσουν οἱ χοροὶ⁴ καὶ τὰ παιγνίδια καὶ ἡ τράπεζα⁵, ἀπέστειλεν ἓνα ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτας του καὶ ἐτζάκισέν τον τελείως καὶ συνέτριψε⁶ τὸν καθρέφτην ἐκεῖνον τὸν πολυτίμητον καὶ ἀξιέπαινον. Καὶ τὸν γραμματικὸν ὕβρισε ὕβριτας μεγάλας καὶ ἐδίωξέ τον⁷ ἀπὸ τὸ παλάτι⁸».

Ὁ μαγικὸς καθρέπτης δὲν εἶναι ἐπίνοια τοῦ χρονογράφου, ὅστις συνέδεσε μόνον πρὸς τὸ βυζαντινὸν κράτος καὶ τὴν βασιλείαν τοῦ Μιχαήλ τὴν περὶ τούτου διήγησιν. Μαγικὰ κάτοπτρα, ἀποκαλύπτοντα τὰ μακρὰν συμβαίνοντα ἢ παντοίας ἄλλας ἔχοντα θαυμαστάς ιδιότητες, μνημονεύονται καὶ εἰς παραμύθια καὶ εἰς μυθικὰς διηγήσεις πολλῶν λαῶν. Τοιαῦτα παραμύθια φέρονται καὶ παρὰ τῷ ἡμετέρῳ λαῷ. Εἰς ἓν ἀνέκδοτον τοῦ χωρίου Βόθρων τῆς Νάξου ἡ μία τῶν τριῶν θυγατέρων βασιλέως ζητεῖ ἀπὸ τὸν μέλλοντα νὰ ταξιδεύσῃ πατέρα της νὰ τῆς φέρῃ «ἓναν κατρέφτη νὰ βλέπῃ μέσα ὃ τι γίνεται ᾿ς ὅλον τὸν κόσμον». Ὁ βασιλεὺς «ἐψούνισεν καὶ τῶν τριωνῶν του θυατερῶ ὃ τι τοῦ παραγγείλανε, καὶ ἐκεῖνη ποῦ πῆρεν τὸν κατρέφτην ἐκέρχοντανε μερουνυχτοῦ καὶ θώρειε τ' ἐγίνοντανε ᾿ς τὸν κόσμον». Εἰς ἄλλο παραμύθιον τῆς Ἀγίας Ἀννης τῆς Εὐβοίας ἀναφέρεται παλαιὸς καθρέπτης, εἰς τὸν ὁποῖον ἐφαίνοντο τὰ μακρὰν ὑπάρχοντα⁹. Εἰς ἄλλο πάλιν τοῦ αὐτοῦ τόπου μία βασιλοπούλα κατέχει καθρέφτην, εἰς τὸν ὁποῖον φαίνονται ὅλα, ὅπουδήποτε καὶ ἂν κρύπτονται¹⁰. Ἡ ὁ βασιλεὺς ἔχει καθρέφτην, δεικνύοντα πάντα ἐχθρὸν εἰσερχόμενον εἰς τὸ βασίλειόν του¹¹. Εἰς ἓν κυπριακὸν ἀναφέρεται «ἓνα γυαλὶν» ὅπου φαίνεται ὅλος ὁ κόσμος μέσα¹². Καθόλου δὲ τῶν μαγικῶν κατόπτρων γίνεται μνεία εἰς πολυπληθεῖ παραμύθια εὐρωπαϊκῶν¹³ καὶ ἀσιατικῶν

1. ἔμαθεν 2. τρ. ὅπου ἦτον 3. ἐχαίρετον 4. αἱ χαραὶ 5. τράπεζος

6. ἐτζ. τελείως καὶ ἐσυνέτριψε 7. καὶ τὸν ἀπεδίωξε

8. π. αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τὴν τιμὴν ὅπου εἶχεν

9. *Hahn*, Griech. u. alban. Märchen, τ. II, σ. 203, ἀρ. 9, παραλλ. 2.

10. Αὐτ., I 317, ἀρ. 61. 11. Αὐτ., I 284, ἀρ. 51.

12. *Σακελλαρίου*, Κυπριακά, Ἀθ. 1868, τ. Γ', σ. 166. (Ἀθ. 1891, τ. Β', σ. 328). Τὸ παραμύθιον τοῦτο εἶναι παραλλαγή τοῦ γαλλικοῦ τῆς Ὁμορφῆς καὶ τοῦ θηρίου, κάτοπτρον δὲ τοιοῦτο ἀναφέρεται εἰς πολλὰς εὐρωπαϊκὰς παραλλαγὰς αὐτοῦ. (βλ. *Bolte-Polivka*, *Anmerkungen zu Grimm*, τ. II, σ. 230. 233. 243. 245).

13. βλ. *Afanasieff*, *Narodnyia russkii skazki* VII, ἀρ. 2. 41, VIII, ἀρ. 18. *Scott*, *Walachische Märchen*, σ. 154, ἀρ. 13: Μαγικὸν κάτοπτρον, ἐν τῷ ὁποίῳ τὰ ἀπώτατα εὐρισκόμενα ἀντικείμενα εἴτε ἦσαν εἰς τοὺς ἄλλους ὁρατὰ εἴτε μὴ ἐφαίνοντο ὅπως ἦσαν, καὶ μόνον τὴν ἰδίαν αὐτοῦ μορφήν δὲν ἠδύνατο νὰ ἴδῃ ἐν αὐτῷ ὁ κάτοχος. Αὐτ., σ. 106, ἀρ. 5: Κάτοπτρον ἐρωτώμενον ποία εἶναι ἡ ὠραιότερα γυνὴ καὶ ἀποκρινόμενον. Ὁμοιον κάτοπτρον ἐν ταῖς παραλλαγαῖς τῆς *Schneewittchen* (βλ. *Bolte-Polivka*, τ. I, 463)· ἐν ταῖς ἐλληνικαῖς τούτου παραλλαγαῖς ἀντὶ κατόπτρου ἐρωτᾶται ὁ Ἥλιος (*Πολίτου*, Ὁ Ἥλιος κατὰ τοὺς δημῳδοὺς μύθους, Ἀθ. 1882, σ. 36 κέ.) καὶ μόνον ἐν ζακυνθίᾳ παραλλαγῇ ἡ ἐρωτώσα

λαῶν¹, καθὼς καὶ εἰς εὐρωπαϊκὰς μυθοπλαστίας τῶν μέσων χρόνων².

Ἰδιαιτέρας προσοχῆς ἀξία εἶναι ἡ συχνοτάτη μνεῖα μαγικῶν κατόπτρων ὑπὸ Ἀράβων συγγραφέων τῶν μέσων χρόνων, καὶ δὴ κατόπτρων εὕρισκομένων ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ γενικῶς ἐν Αἰγύπτῳ. Ἡ Σύνοψις τῶν θαυμασίων περιέχει ἀναγραφὴν πολλῶν τοιούτων κατόπτρων ἐν Αἰγύπτῳ³, δύο δὲ τούτων μνημονεύει καὶ ἕτερον ἀραβικὸν ἔργον τοῦ ΙΑ' αἰῶνος «Αἱ πολύτιμοι λίθοι τῆς θαλάσσης»⁴. Τὸ μὲν κάτοπτρον ὑπὸ τοῦ βασιλέως Σουρίδ κατασκευασθέν, ὅπου ἐφαίνοντο τὰ συμβαίνοντα εἰς τὰ ἑπτὰ κλίματα τοῦ κόσμου καὶ οἱ ἐκ

τὸν ἥλιον κρατεῖ εἰς χεῖρας κάτοπτρον. (B. Schmidt, Gr. Märchen, Sagen, σ. 110). Πρβλ. Hüsing, Die iranische Überlieferung, σ. 10. 31. 215.

1. Kunos, Türkische Volksmärchen aus Stamboul, σ. 69. 70. 71 (μαγικὸν κάτοπτρον ὅπου ἐφαίνετο ὅλος ὁ κόσμος), σ. 235 (εἰς ὃ ἐβλεπεν ὁ κάτοχος τοῦ βασιλεὺς τὴν προῖαν ὃ τι θὰ τῷ συνέβαινε τὴν ἡμέραν), σ. 299 (τεμάχιον κατόπτρου, ἔχον τὴν αὐτὴν δύναμιν καὶ ἡ μαγικὴ λυχνία τοῦ Ἀλαδίνου). Εἰς τὴν Χαλιμᾶν ἀναφέρεται σωλὴν ἐξ ἐλέφαντος, δι' οὗ δύνανται νὰ ἴδωσιν ὃ τι ἐπιθυμοῦσιν. (Chauvin, Bibliogr. des ouvrages arabes, τ. VI, σ. 133)· καὶ μαγικὸν κάτοπτρον πρὸς δεικνύειν τῆς ἀγνείας γυναικός. (1001 Nacht, Breslau 1827, τ. VI, σ. 166).

2. Ὁ μάγος Βιργίλιος δεικνύει ἐν κατόπτρῳ εἰς ἑνὶ ἵππότην τὴν σύζυγόν του ἀπιστοῦσαν κατ' οἶκον καὶ σκευωροῦσαν μετὰ τοῦ ἀρκαστοῦ τῆς τὸν θάνατον αὐτοῦ (von der Hagen, Erzählungen und Märchen 1838, παρὰ J. Scheible, Das Kloster Stultg. 1846, τ. II, σ. 427)· Ἡ καὶ Gesta Romanorum, ed. Keller, κεφ. 102. Εἰς τὴν Faery Queen τοῦ Spencer ὁ Μέρλιν κατασκευάζει μαγικὸν κάτοπτρον, εἰς τὸ ὁποῖον μία κόρη ἐβλεπε τὴν εἰκόνα τοῦ ἐρωμένου τῆς. (Dunlop-Liebrecht, Geschichte der Prosadichtungen, σ. 201). Εἰς τὸν κόμητα τοῦ Surrey ὁ Cornelius Agrippa δεικνύει ἐν κατόπτρῳ τὴν μακρὰν εὕρισκομένην ἐρωμένην του. (Walter Scott, Day of the last Minstrel, c. 6=Dunlop-Liebrecht, αὐτ.). Ἀνάλογοι εἶναι αἱ διηγήσεις τοῦ Ἀμαδίου τῆς Ἑλλάδος (οὗ ἡ πρώτη ἐκδοσις τοῦ ἰσπανικοῦ κειμένου εἶναι τοῦ 1536) περὶ πύργου τῆς οἰκουμένης, ἐν ᾧ διὰ μαγείας ἐφαίνοντο ὅλα τὰ συμβαίνοντα εἰς τὴν οἰκουμένην. Dunlop-Liebrecht, ἔνθ' ἀν., σ. 155)· καὶ ἡ περὶ κατασκευῆς ὑπὸ τοῦ Βιργιλίου τελέσματος πρὸς φυλακὴν τῆς Ρώμης (ἡ Salvatio Romae), συνισταμένου ἐξ ἀγαλμάτων, τῶν ὁποίων οἱ κωδωνισμοὶ ἐμήνουν τοὺς ἀπειλοῦντας τὴν πόλιν κινδύνους. (v. d. Hagen, ἐν J. Scheible, Das Kloster, τ. II, σ. 140)· τὸ τέλοςμα τοῦτο τοῦ Βιργιλίου κατὰ τινὰς παραλλαγὰς ἦτο μαγικὸν κάτοπτρον, δεικνύον πόθεν ὑπῆρχε κίνδυνος πολέμου καὶ ποῦ εὕρισκοντο τὰ κλαπέντα ἀντικείμενα. (Βλ. Chauvin, Bibliographie des ouvrages arabes, 1904, τ. VIII, σ. 188 κέ. καὶ τοὺς συγγραφεῖς, εἰς οὓς παραπέμπει). Μαγικὸν κάτοπτρον ἀναφέρεται καὶ εἰς τὰς περὶ τοῦ Ἰωάννου τοῦ πρεσβυτέρου παραδόσεις· εἰς τὴν ἐπιστολὴν αὐτοῦ (§ 71 τῆς ἐκδ. Zarneke) μνημονεύεται κάτοπτρον εἰς κορυφὴν στήλης δεικνύον πάντα τὰ τεκταινόμενα εἰς τὰς γείτονας καὶ τὰς ὑποτελεῖς χώρας. (Βλ. καὶ v. d. Hagen, Briefe in die Heimath, τ. IV, σ. 119. Oppert, Der Presbyter Joannes in Sage und Geschichte, σ. 175 κέ.). Κατὰ τινὰ μεσαιωνικὴν παραλλαγὴν τῶν τρωϊκῶν μύθων καὶ τὸ παλλάδιον ἦτο τοιοῦτο κάτοπτρον (Caxton, Troye Boke, βιβλ. II, κεφ. 22, παρὰ Du Meril, Melanges, σ. 470).

3. Cara de Vaux, L' abrégé des merveilles, traduit de l' arabe d' après les manuscrits de la Bibl. nationale, Par. 1898, σ. 175. 201. 234. 238. 250. 275. 281. 282. 286. 293.

4. Wüstenfeld, ἐν Orient und Occident, τ. I, σ. 331. 395.

παντοίων διευθύνσεων ἐρχόμενοι εἰς Αἴγυπτον ταξιδιῶται· τοῦτο ἦτο τοποθετημένον ἐπὶ χαλκοῦ φάρου¹. Τὰ δὲ κάτοπτρα ὑπὸ τοῦ βασιλέως Σᾶ ἐν τῇ πόλει Σᾶ ἐπὶ πύργων παραλίῳν τεθειμένα· καὶ ἄλλα μὲν τούτων συγκεντρώνοντα τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας ἐπὶ τῶν ἐχθρικῶν πλοίων κατέκαιον αὐτά, εἰς ἄλλα ἐφαίνοντο αἱ ἀντιπέραν τῆς θαλάσσης πόλεις, εἰς ἄλλα πᾶσαι αἱ χῶραι τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἡ εὐφορία ἢ ἀφορία αὐτῶν, καθὼς καὶ πάντα ἐν γένει τὰ μέλλοντα νὰ συμβῶσι². Καὶ ἄλλοι δὲ μεσαιωνικοὶ συγγραφεῖς, πλὴν τῶν Ἀράβων, ἀναφέρουσι θαυμαστὸν μετάλλινον κάτοπτρον ἐπὶ τοῦ φάρου τῆς Ἀλεξανδρείας, δεικνύον ἀπὸ μεγίστης ἀποστάσεως τὰ καταπλέοντα εἰς τὸν λιμένα πλοῖα³.

Αἱ θαυμάσαι αὗται διηγήσεις δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑποτεθῇ, ὅτι ἐπλάσθησαν ἐκ τοῦ μηδενός· τὸν ἀντίον δὲ φαίνεται πιθανώτατον, ὅτι εἶναι ἀπηχήσεις τῶν παραδόσεων περὶ τῆς ἀλεξανδρινῆς ἐπιστήμης. Τὰ ἐν λατινικῇ μεταφράσει περισωθέντα *Κατοπτρικά* τοῦ Ἡρώου τοῦ Ἀλεξανδρέως, τὰ ὁποῖα ἐν κεφ. 11-18 δεικνύουσιν ὅποσον καταπληκτικὰ ὀπτικὰ φαινόμενα παράγουσιν οἱ παντοειδεῖς τεχνικοὶ συνδυασμοὶ τῶν ἐπιπέδων καὶ τῶν κοίλων κατόπτρων, ἐξηγοῦσι πῶς ἦτο δυνατόν ἐκ θετικῶν δεδομένων ἢ δημώδους φαντασίας νὰ διαπλάσῃ τοὺς περὶ τῶν μαγικῶν κατόπτρων μύθους⁴.

Τὸν μαγικὸν καθρέπτην τοῦ Βυζαντίου εἶχε κατασκευάσῃ κατὰ τὸ Βιβλίον ἱστορικῶν τοῦ Ψευδοδωροθέου ὁ Λέων ὁ σοφὸς μετὰ ἀστρονομικὴν τέχνην, ἀλλὰ τὸ χρονικὸν τοῦ μετοχίου τοῦ Ψευδοδωροθέου δὲν ἀναφέρει ὄνομα τεχνίτου, περιοριζόμενον εἰς τὴν δῆλωσιν, ὅτι ἦτο κατασκευασμένος μετὰ λεκανομαντεῖαν. Ὁ ἀναχρονισμὸς τοῦ Ψευδοδωροθέου, καὶ τοῦ παλαιοτέρου χρονογράφου Μιχαὴλ τοῦ Γλυκᾶ, ἀποδωσάντων τὴν κατασκευὴν ἔργου καταστραφέντος ὑπὸ τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ τοῦ Γ' εἰς τὸν εἴκοσι περίπου ἔτη μετ' αὐτὸν βασιλεύσαντα Λέοντα, προέρχεται ἐκ τῆς συγκεντρώσεως εἰς τὸν βασιλέα τοῦτον μυθικῶν διηγήσεων περὶ θαυμασίων κατασκευασμάτων. Διότι εἰς αὐτὸν ἀπεδίδετο καὶ ἡ κατασκευὴ τῆς μαρμαρίνης χελώνης, ἥτις περιτρέχουσα τὰς ὁδοὺς

1. *Cara de Vaux*, σ. 201. *Or. u. Occ.*, σ. 331.

2. *Cara de Vaux*, σ. 282. 293. *Or. u. Occ.* σ. 335.

3. *Herbelot*, *Bibliothèque orientale*, σ. 564 (ἐκδ. 1776). Μασουδὶ παρὰ *De Guignes*, ἐν *Notices et extraits des manuscrits*, τ. I, σ. 25 κέ. *Benjamin de Tudela*, *Itinerarium*, ed. Asher, τ. I, σ. 155.

4. Πρβλ. *Berthelot*, ἐν *Journal des Savants* 1899, σ. 248. 253. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀναγεννήσεως ἡ μαγικὴ τέχνη ἐπηγγέλλετο τὴν κατασκευὴν μαγικῶν κατόπτρων. Ἡ Αἰκατερίνη τῶν Μεδίκων λέγεται ὅτι κατεῖχε τοιοῦτο κάτοπτρον. (*Reinaud*, *Monuments arabes, persans et turces*, τ. II, σ. 418). Ὁ *J. B. Porta* (*Magia naturalis*, βιβλ. XVII, κεφ. 2) δίδει ὁδηγίαν πρὸς κατασκευὴν κατόπτρων «*aquae longe et in aliis locis geruntur*». Καὶ μέχρι τῶν χρόνων ἡμῶν δὲν ἐξέλιπεν ἡ εἰς ταῦτα πίστις. (*E. Salverte*, *Des sciences occultes*, σ. 218. *Sédir*, *Les miroirs magiques: divination, clairvoyance, royaume de l' astral, évocation, consécration etc.*, Paris 1895).

τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκαθάριζεν αὐτάς, καὶ τοῦ δικαιοκρίτου, ἦτοι τῆς ἐκ πορφυροῦ μαρμάρου χειρός, ἣτις ὥριζε τὴν δικαίαν τιμὴν τῶν πωλουμένων πραγμάτων¹, καὶ ἡ τοῦ θαυμαστοῦ πλατάνου.

Τὸν λόγον, δι' ὃν ἡ περὶ τοῦ μαγικοῦ καθρέπτου διήγησις προσηρμόσθη εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Μιχαήλ τοῦ Γ', πρέπει νὰ τὸν ἀναζητήσωμεν εἰς τὴν ἀδιαφορίαν αὐτοῦ περὶ τῶν συμφερόντων καὶ τῆς σωτηρίας τοῦ κράτους, ἀποστέρωντος καὶ νὰ μανθάνῃ τοὺς ἐπαπειλοῦντας αὐτὸ κινδύνους. Οἱ χρονογράφοι ἀφηγοῦνται δύο χαρακτηριστικὰ γεγονότα περὶ τούτου. "Ὅτε ποτέ, ἱστάμενος ἐπὶ ἄρματος, ἦτο ἕτοιμος νὰ μετὰσχῃ ἱππικοῦ ἀγῶνος, ἦλθεν ἐν σπουδῇ ὁ πρωτονοτάριος καὶ ἐπέδωκεν αὐτῷ γράμματα τοῦ δομεστίκου τῶν σχολῶν, ἀγγέλλοντα ἐπιδρομὴν τῶν Σαρακηνῶν καὶ δῆωσιν τῆς Ἀσίας· ὀργισθεὶς δὲ ὁ αὐτοκράτωρ ἐπετίμησεν αὐτὸν σφοδρῶς διὰ τὸ ἄκαιρον ἄγγελμα, ἐνῶ σπουδαιοτάτῃ φροντὶς περὶ τοῦ ἱππικοῦ ἀγῶνος ἀπασχόλει αὐτόν². "Ἄλλοτε δὲ διέταξε νὰ μὴ ἐνεργῶσιν οἱ πλησίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως φανοί, δι' ὧν ἀπὸ κορυφῆς εἰς κορυφὴν ὁρέων μετεδίδοντο αἱ ἀγγελίαι περὶ ἐπιδρομῶν βαρβάρων, ἵνα μὴ περισπᾶται ἡ προσοχὴ τῶν θεατῶν ἀπὸ τῆς ἡνιοχείας αὐτοῦ³. Διατάσσων ὁ βασιλεὺς τὴν μὴ ἐνέργειαν τῶν γακτονούντων τῇ πρωτευούσῃ πυρσῶν, δι' ὧν ἐμάνθανε τὰς ἐπιβουλὰς τῶν πολεμίων, συνέτριβε τὸν μαγικὸν καθρέπτην τὸν ἀπακαλύπτοντα τὰ σχέδια τῶν πολεμίων.

Ο ΘΑΥΜΑΣΤΟΣ ΠΛΑΤΑΝΟΣ

Ἡ περὶ τοῦ θαυμαστοῦ πλατάνου διήγησις ἔχει ὡς ἐξῆς ἐν τῷ Ἱστορικῷ βιβλίῳ τοῦ Ψευδοδωροθέου (σ. 342):

«Εἰς τὸν καιρὸν ὅπου ἐβασίλευεν ὁ πατὴρ του ὁ Θεόφιλος⁴, ἔκαμεν ὁ πατὴρ του ἓνα πρᾶγμα θαυμασιώτατον⁵, εὐμορφότατον καὶ ἄξιον νὰ τὸ βλέπῃ καθ' ἕκαστος⁶ ἄνθρωπος νὰ χαίρεται⁷. "Ἐκαμεν ἓνα πλάτανον μεγάλον ὁλό-

1. Αἱ διηγήσεις αὗται, καθὼς καὶ ἡ περὶ τῆς τιμωρίας τῆς ἐμπαιξάσης τὸν αὐτοκράτορα γυναίκης, εἶναι ἀντίστοιχοι πρὸς τὰς ρωμαϊκὰς τῶν μέσων χρόνων περὶ τοῦ μάγου Βιργιλίου.

2. Συνεχιστ. Θεοφάν., 198-9. Γεώργ. Κεδρην., τ. II, σ. 175 Bonn. Μιχαήλ Γλυκάς, Δ', σ. 542, 11.

3. Συνεχ. Θεοφ., σ. 198. Γεώργ. Κεδρην., αὐτ. Μιχ. Γλυκάς Δ', σ. 543.—Τὴν ὑπὸ τοῦ Συνεχιστοῦ τοῦ Θεοφάνους ἱστορουμένην κατάπαυσιν τῆς ἐνεργείας τῶν πυρσῶν θεωρεῖ καὶ ὁ Kirpitschnikow (Byz. Zts. I, 315) ὡς τὴν ἱστορικὴν βάσιν τῆς περὶ τοῦ μαγικοῦ καθρέπτου διηγήσεως.

4. ὅπου ἔ. Θεόφιλος ὁ πατὴρ αὐτοῦ (Χρον. μετοχ. Παναγ. Τάφου).

5. ἐκατασκευάσεν αὐτὸς ὁ Θεόφιλος ἓνα ἔργον ὑπερθαύμαστον.

6. ἐβλέπετ' ὅλην 7. νὰ ἔχῃ χαρὰν μεγάλην

χρυσον, καὶ ἔκαμε καὶ πᾶσα γενεᾷς πουλὶ καὶ ἔβαλὲν τα¹ ἀπάνω. Ἐκαμε² καὶ δύο λεοντάρια, καὶ ὄρνεα καὶ ὄργανα, καὶ ἄλλα διάφορα ἔργα ὁλόχρυσα εἰς τὸ σφυρί³ καὶ εἰς τὸ ἀμόνι φτιασμένον τὸ χρυσάφι⁴. Καὶ ὅταν ἤθελε δώσῃ⁵ ὁ ἄνεμος ἐσείετο ὁ πλάτανος καὶ ἐσείοντο καὶ τὰ πουλῖα· καὶ ἐλάλει κάθε ἕνα⁶ τὴν φωνήν του. Ὁμοίως ἔπαιζαν καὶ τὰ ὄργανα μετὸν ἄνεμον καὶ ὅλα τὰ ἔργα ὅπου εἶχε καμωμένα, καὶ ἦτον ὑπερθαύμαστον πρᾶγμα νὰ τὸ βλέπῃ τινάς, ἢ νὰ τὸ ἀκούῃ⁷. Καὶ ὅσοι τὸ⁸ ἐβλέπαν εἶχαν μεγάλην χαρὰν⁹ βλέποντας μετὰ πόσῃ σοφίᾳ καὶ μετὰ πόσῃ τέχνῃ τὰ ἔκαμε¹⁰. Καὶ ταῦτα ἦταν ποιήματα τοῦ Λέοντος τοῦ σοφοῦ μετὰ τέχνῃν ἀστρονομικῇν. Καὶ ὡσὰν ἐξώδιασεν ὅλον τὸν βίον τῆς βασιλείας ὁ ἀνάξιος βασιλεὺς ὁ Μιχαήλ, ἠναγκάσθη ἀπὸ τῆς ἀγνοίας του καὶ ἀπὸ τῶν κακῶν συμβουλευτόρων, καὶ ὥρισε¹¹ τοὺς χρυσοχοὺς καὶ ἐχάλασεν¹² αὐτὸ τὸ εὐμορφότατον κάλλος καὶ ἐχάθη¹³ ἀπὸ τὴν βασιλείαν. Καὶ τὸ¹⁴ ἐκοψαν καὶ τὸ¹⁵ ἔβαλαν εἰς τὰ χωνία καθὼς ἦτον ὁ πλάτανος ὅλος στολισμένος¹⁶ μετὰ τὰ πουλῖα καὶ μετὰ τὰ λεοντάρια, μετὰ τὰ ὄρνεα¹⁷, μετὰ τὰ ὄργανα, καὶ μετὰ ἄλλα ἔργα, καὶ ἐχώνευσαν αὐτὰ εἰς τὴν φωτίαν. Καὶ ἐζύγισάν τα¹⁸ καὶ ἐβγῆκαν διακόσια κεντηνάρια χρυσῶν καθαρόν».

Ἡ διήγησις αὕτη φέρεται καὶ παρ' αἰσίοις χρονογράφοις ἐν τῇ ἐξιστορήσει τῶν κατὰ τὰς βασιλείας τοῦ Θεοφίλου καὶ Μιχαήλ, τῶν ὁποίων πάντων τὰς μαρτυρίας ἀναφέρει ὁ κ. Ψυχάρης¹⁹ παρατηρῶν ἅμα ὅτι δὲν πρέπει νὰ ταυτισθῇ ἡ κατὰ τὴν ἐκτὴν ἀπὸ Μιχαήλ τοῦ Γ' καταστραφεῖσα χρυσῇ πλάτανος πρὸς τὰ ἐν τῷ βασιλείῳ θρόνῳ τῶν βυζαντινῶν ἀνακτόρων ὑπάρχοντα, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πόρφυρογεννήτου, δένδρα καὶ πτηνὰ καὶ λέοντας, εἰς τὰ ὁποῖα κατὰ πρόσταξιν προσεδίδετο κίνησις καὶ φωνὴ ἐν ταῖς

1. τὸ ἔβαλεν. 2. Ἐ. δὲ

3. καμωμένα εἰς τὸ σφ. 4. γεναχμένα μετὰ σοφίᾳ καὶ τέχνῃ μεγάλη 5. βαρέσῃ

6. καὶ ὁ τοῦ θαύματος καθένας ἔλεγε τὴν φωνήν του

7. νὰ τὰ ἀκούῃ ὁ ἄνθρωπος καὶ νὰ τὰ ἐβλέπῃ. 8. τὰ

9. χ. μ. 10. ἐβλέποντα μετὰ πόσῃ σ. καὶ τέχνῃ ἔγινε.

11. ὁμοίως ὥρισεν ὁ ἀνάξιος βασιλεὺς 12. ἐχάλασαν 13. ὑστερήθη

14. τὸν 15. τὸν 16. ἐστολισμένος

17. Ὁ κ. Ψ. ἐκλαμβάνει ὡς ἀκριβῶς συνωνύμους τὰς λέξεις πουλῖα καὶ ὄρνεα παρατηρῶν ὅτι ἀπὸ τοῦ ΙΑ' μέχρι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἔκαμνον οἱ γράφοντες ἐκ παραλλήλου χρῆσιν τῆς δημώδους καὶ τῆς ἀρχαίας λέξεως. Ἀλλ' ὅπως ἐν τῇ δημῳδίᾳ οὕτω καὶ ἐνταῦθα ὑπάρχει διαφορὰ τῆς σημασίας τῶν δύο λέξεων. Ὅρνεα εἶναι τὰ ἄγρια καὶ μεγάλα πτηνὰ· ἐκεῖνα δέ, τὰ ὁποῖα οἱ εἰς δημῳδὴ γλῶσσαν γράφοντες χρονογράφοι καλοῦσιν ὄρνεα, οἱ ἀρχαῖζοντες λέγουσι γρυῖπας.

18. καὶ ὡσὰν τὰ ἐχώνευσαν, τὰ ἐζύγισαν

19. Μιχαήλ Γλυκᾶς, σ. 543: «Οὗτος ὁ Μιχαήλ χρημάτων ἀπορήσας καὶ τὰς χρυσᾶς ἐκεῖνας πλατάνους, ἃς ὁ φιλόσοφος κατεσκεύασε Λέων,—ἐν αἷς στρουθοὶ καθήμενοι διὰ μηχανῆς ἐκελάδουν, ὡσαύτως δὲ καὶ τοὺς λέοντας, ἃς πρὸς ἐκπληξιν τῶν ἐθνῶν μεμηγάνηται (καὶ οὗτοι γὰρ ἔστιν ὅτε βρυχώμενοι ἐθχυμάζοντο) κατακόψας ἀνάλωσεν». Κεδρην, τ. II, σ. 160. Συνεχ. Θεοφ., σ. 173 Bonn.

ὑποδοχαῖς τῶν ξένων πρέσβεων¹, ἀφοῦ αὐτὸς ὁ Πορφυρογέννητος, ὁ περιγράφων ταῦτα, μνημονεύει ἀλλαχοῦ τὴν καταστροφὴν ὑπὸ τοῦ Μιχαήλ τῆς χρυσῆς πλατάνου².

Ἄν καὶ δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀναμφισβητήτως βέβαιον, ὅτι πάντα τὰ ἐν τῇ Ἐκθέσει τῆς βασιλείου τάξεως ἀναφέρονται εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ ἐγράφησαν ὑπ' αὐτοῦ, οὐδὲν ἤττον ἢ ὑπαρξίς καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μακεδονικῆς δυναστείας τοιούτων αὐτομάτων μηχανημάτων, ὅποια τὰ καταστραφέντα ἐπὶ Μιχαήλ, βεβαιοῦται ὑπὸ συγχρόνων συγγραφέων³. Φαίνεται δὲ βέβαιον ὅτι ταχέως ἀντικατεστάθησαν τὰ χωνευθέντα ὑπὸ ἄλλων ὁμοίων, ἀφοῦ ἐκρίνοντο ταῦτα ἀναγκαῖα «πρὸς ἐκπληξιν τῶν ἐθνῶν⁴».

Ἄλλως δὲ ἡ κατασκευὴ τοιούτων μηχανημάτων ἦτο ἐκπαλαι γνωστὴ καὶ οὐχὶ ἀσυνήθης. Ὁ Ἡρῶν ὁ Ἀλεξανδρεὺς εἰς τὰ δύο βιβλία τῶν Πνευματικῶν αὐτοῦ καὶ εἰς τὰ Αὐτοματοποιητικὰ παρεῖχεν ὁδηγίαν πρὸς ἐκτέλεσιν παραπλησίων ἔργων, ἀναγομένων εἰς τὴν περιοχὴν τῆς θαυματοποιικῆς⁵. Ἐκ τῆς αὐλῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἡ δυναρσμητικὴ αὕτη συνήθεια μετεδόθη καὶ εἰς τὰς αὐλὰς τῶν ἡγεμόνων τῆς Ἀσίας. Ὁ Ἀβουλφέντας, περιγράφων δεξίωσιν πρέσβεως τοῦ βασιλεῖος τῆς Κωνσταντινουπόλεως παρὰ τῷ Χαλίφῃ τῷ 967, ἀναφέρει ὅτι ἐπὶ τῇ ἐκείνου ἀργυρῶν δένδρῳ, εἰς οὗ τοὺς κλάδους ἐκάθηντο ἀργυρὰ καὶ χρυσὰ πτηνὰ, κελεύοντα καὶ κινου-

1. Ἐκθεσ. βασιλ. τάξ. Β' 15 (τ. I, σ. 569) κατὰ τὴν δεξίωσιν πρέσβεως: «καὶ ποιοῦντος τοῦ λογοθέτου τὰς συνήθεις ἐρωτήσεις εἰς αὐτὸν ἀρχονται βρυχᾶσθαι οἱ λέοντες καὶ τὰ ὄρνεα τὰ ἐν τῷ σέντζῳ, ὁμοίως καὶ τὰ ἐν τοῖς δένδροις ᾄδειν ἐναρμονίως· τὰ ζῷα τὰ ἐν τῷ θρόνῳ ἀπὸ τῶν ἰδίων βαθμῶν ἀνορθοῦνται—καὶ πάλιν μετ' ὀλίγον παύουσι τὰ ὄργανα, καὶ οἱ λέοντες ἡρεμοῦσι, καὶ τὰ ὄρνεα τοῦ ᾄδειν παύονται, τὰ τε θηρία τοῖς ἰδίοις τόποις καθέζονται».

2. Κωνστ. Πορφυρογενν., Ἱστορικὴ διήγησις τοῦ βίου Βασιλείου, 29. (Συνεχ. Θεοφ., σ. 257 Bonn.): «συγχωνεύσας, λέγω δὴ τὴν χρυσὴν ἐκείνην καλουμένην πλάτανον καὶ τοὺς δύο ὀλοχρύσους γρύπας καὶ τοὺς δύο χρυσοὺς σφυρηλάτους λέοντας, καὶ τὸ ὀλόχρυσον ὄργανον». Τοὺς χρυσοὺς σφυρηλάτους λέοντας καὶ τοὺς γρύπας καὶ τὸ ὄργανον, πλὴν τῆς πλατάνου, μνημονεύουσι καὶ ὁ Κεδρηνὸς καὶ ὁ συνεχιστὴς τοῦ Θεοφάνους.

3. Ὡς τοῦ Λιουτπράνδου παρὰ *Pertz*, Monumenta Germ. histor. V. Script., τ. III, σ. 338, εἰς φύλλον, οὗ τὴν μαρτυρίαν ἀναφέρει καὶ ὁ Ψ.

4. Ὁ κ. Ψ. πιστεύει ὅτι ἡ χρυσὴ πλάτανος δὲν εὕρισκετο ἐνδον τοῦ παλατίου, ἀλλ' εἰς τὸ ὑπαιθρον. Νομίζομεν δ' ὅμως ὅτι συναπετέλει καὶ αὕτη ἐν σύστημα μετὰ τῶν λεόντων καὶ τῶν γρυπῶν καὶ τοῦ μουσικοῦ ὄργανου πρὸς διακόσμησιν τῆς αἰθούσης τοῦ θρόνου. Ὁ Πορφυρογέννητος ἀναφέρει τὰς κινήσεις καὶ τοὺς βρυχηθμοὺς τῶν λεόντων ἐν τῷ θρόνῳ καθὼς καὶ τ' ᾄσματα τῶν ἐν τοῖς δένδροις πτηνῶν.

5. Πολὺ πρὸ τοῦ Ἡρῶνος ὁ Ἀρχύτας ὁ Ταραντῖνος λέγεται ὅτι κατεσκεύασεν αὐτόματον ξυλίνην περιστερὰν (*Aul. Gell.* X, 12) καὶ κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ε' αἰῶνος μ. Χ. ὁ Βοήθιος κατεσκεύασεν αὐτόματα χαλκᾶ πτηνὰ (*Cassiodor*, Epist. V, 45).

μενα διὰ μηχανῆς¹. Εἰς δὲ τὸ μέσον τῆς μεγάλης αἰθούσης τοῦ παλατίου τοῦ Χαλίφου Μοκταδέρ ἐν Βαγδάτῃ ὑπῆρχε χρυσοῦν δένδρον, ὅπερ εἶχε δεκαοκτὼ κυρίους κλάδους, ἐφ' ὧν πληθὺς ἀργυρῶν πτηνῶν ἐκινουῦντο καὶ ἐκελάδουν². Καὶ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ μεγάλου Χάνη τῶν Μογγόλων, κατὰ τὴν μαρτυρίαν παλαιοῦ Ἀγγλου περιηγητοῦ, κατὰ τὰς ἐορτάς ἐκομίζοντο μεγάλαι χρυσαῖ τράπεζαι, ἐφ' ὧν ὑπῆρχον χρυσοῖ ταῶνες καὶ παντοῖα γένη πτηνῶν, ὅλων χρυσῶν, κινούντων τὰς πτέρυγας καὶ κελαδούντων³. Καὶ σήμερον ἀκόμη πλούσιοι κινέζοι καὶ ἀνναμίται ἔχουσιν εἰς τὰς αἰθούσας τῶν δένδρα χρυσᾶ ἢ ἐλεφάντινα ὕψους ἡμίσεος μέτρου περίπου μὲ μορφὰς ζώων ἢ ἀνθρώπων ἐπὶ τῶν κλάδων τῶν καὶ μὲ πυξίδας μουσικῆς εἰς τὴν ρίζαν⁴.

Ἡ ἀνάμνησις τῆς χρυσῆς πλατάνου τῶν βασιλείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως παρέσχε τὸ ἐνδόσιμον εἰς τὸν ποιητὴν ἐλληνικοῦ ἔπους τοῦ ΙΔ' ἔως αἰῶνος πρὸς περιγραφὴν ὁμοίου δένδρου ἐν φανταστικῷ παλατίῳ:

Ἡ μήτηρ δὲ τῆς εὐγενοῦς ἐκείνης τῆς κουρτέσας
 χρυσὴν ἐποῖκε πλατάνον, μέσον τοῦ κήπου σταίνει,
 καὶ γένος ἅπαν τῶν πουλιῶν χρυσὰ κατασκευάζει·
 ἐντέχνως ὅλα ἐκάθονταν ἐκείνη εἰς τὴν πλατάνην,
 ἐπνέασιν οἱ ἄνεμοι καὶ ἐκείνη ἐκιλαδοῦσαν,
 ἔσαν καθέναν τὸ κῆρτό τὸ μέλος τοῦ οἴκετον.
 Τὰ δὲ χρυσὰ πουλίττια, τὰ τῆς χρυσοπλατάνου,
 οἷος ἄνεμος ἔπνεεν, πάντοτε ἐκιλαδοῦσαν⁵.

1. Reiske, εἰς Πορφυρογέν. τ. II, σ. 42-5 Bonn. Κατὰ τὸν Reiske καὶ Χρονογράφος τις Σάξων ἀναφέρει ὅμοιον δένδρον ἐν Γερμανίᾳ τῷ 1265.

2. Herbelot, Bibliothèque orientale ἐν λ. Moctader (F. Liebrecht, Zur Volkskunde, σ. 90).

3. Mandeville, κεφ. 20, ἐν Early Travels ed. Wright, London 1848, σ. 235 (παρὰ F. Liebrecht, ἐνθ' ἄν.). Δένδρον ἀργυροῦν μὲ μηχανισμόν κατεσκεύασε διὰ τὸν χάνην τῶν Τατάρων παρισινὸς τεχνίτης τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, κατὰ τὸν L. de Beylié (L'habitation byzantine, Paris 1903, σ. 131), ἄγνωστον πόθεν παραλαβόντα τὴν εἶδσιν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ δένδρου.

4. L. de Beylié, αὐτ.

5. Διήγησις Ἀχιλλέως, στ. 739-763, σ. 23-24, ἔκδ. W. Wagner, σ. 61 Hesseling. Καὶ τὸ μεσαιωνικὸν ἔπος τοῦ Καλλιμάχου καὶ Χρυσορρόης ἀναφέρει χρυσοῦν δένδρον μετὰ πολυτίμων λίθων ἀντὶ καρπῶν ἀλλ' ἄνευ πτηνῶν (Lambros, Romans grecs, σ. 14). Ἀπήχρισιν τῶν περὶ χρυσοῦ δένδρου διηγήσεων εὐρίσκομεν καὶ εἰς τουρκικὸν παραμῦθιον, διηγούμενον ὅτι εἰς τὸν κήπον τῆς βασιλίσσης τῶν δαιμονίων ὑπῆρχε κλάδος μὲ πολλὰ κλωνία, ὧν καθὲν εἶχε πολλὰ φύλλα καὶ εἰς κάθε φύλλον ἐκάθητο ἐν πουλί μὲ διαφορετικὴν ἑκαστον φωνήν (Kunos, Türkische Märchen, σ. 69).

Γ'

Κ Α Σ Ι Α

Ἡ περὶ τῆς Κασίας παράδοσις ἐκτίθεται ὡς ἐξῆς ἐν τῷ Ἱστορικῷ βιβλίῳ τοῦ Δωροθέου (σ. 327-8) καὶ ἐν τῷ χειρογράφῳ Χρονικῷ τοῦ μετοχίου τοῦ Πανηγίου Τάφου:

«Θέλων οὖν ὁ Θεόφιλος νὰ πάρῃ¹ γυναῖκα, ὅπου νὰ τὴν ἰδῇ νὰ τοῦ ἀρέσῃ, ἔστειλεν εἰς πάντα τόπον² ὅπως νὰ ἐκλέξουν τιμίας εὐγενικὰς³ ὡραίας παρθένους⁴ καὶ οὕτως ἐσυνάχθησαν, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἦτο καὶ ἡ σοφωτάτη Κασία ἐρχομένων τῶν παρθένων ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὸν ὁρισμὸν τοῦ βασιλέως, ἤρχετο καὶ ἡ ἀγία Θεοδώρα, τῆς ὁποίας ἡ πατρίδα τῆς ἦτο ἡ Παφλαγονία· καὶ ὡς ἤρχετο, ἓνας ἀγιώτατος ἄνδρας, ὁ ὁποῖος ἐπάνω εἰς μίαν στήλην ἔστεκεν, εἶπε τῆς Θεοδώρας, ὅτι (σ. 328) αὐτὴν παίρνει ὁ βασιλεὺς γυναῖκα καὶ γίνεται βασίλισσα. Καὶ οὕτως ἐσυνάχθησαν τὰ κοράσια⁵ εἰς τὸ παλάτι τοῦ βασιλέως, τὰ ὁποῖα, ὡς λέγουσιν, ἦσαν δώδεκα. Τότε εἶπεν ὁ βασιλεὺς πρὸς αὐτὰ τὰ κοράσια, ὅτι ὁποιας⁶ δώσω τὸ μῆλον, αὐτὴ νὰ εἶναι⁷ γυναῖκά μου. Καὶ οὕτως ἐπῆρε τὸ μῆλον καὶ τὸ ἐβάστα εἰς τὸ χέρι του· καὶ ἶδεν ὅλα τὰ κοράσια ἓνα καὶ ἓνα, καὶ ἐβγαλε τὰ δέκα ὅπου δὲν τοῦ ἄρεσαν⁸ ἔμειναν δὲ τὰ δύο, ἡ Κασία καὶ ἡ Θεοδώρα⁹. Καὶ τὸς αὐτοὺς εὐμορφόταται ἦσαν καὶ αἱ δύο, ὥστε δὲν ἠμπόρειε νὰ ξεχωρίσῃ νὰ εἰπῇ ποία εἶναι ἡ εὐμορφότερα¹⁰, καὶ ἐθαυμάζετο καὶ ἐλυπεῖτο τί νὰ κάμῃ. Τότε λέγει¹¹, καλῶς εἶπαν¹² ὅτι ἀπὸ τὴν γυναῖκα¹³ ἔγιναν τὰ κακά· ἡ δὲ σοφωτάτη¹⁴ ἀπεκρίθη καὶ τοῦ εἶπεν, ὅτι ἀπὸ τὴν γυναῖκα¹⁵ ἐβλάστησαν τὰ ἀγαθὰ, καὶ ἀπὸ τὴν γυναῖκα ἔγινεν ἡ σωτηρία τοῦ κόσμου, καὶ ἐσώθη τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ διαβόλου¹⁶. Ὁ δὲ Θεόφιλος ὡς εἶδε πῶς ἐπροπέτησε¹⁷ καὶ δὲν ἐντράπη τὸν βασιλέα ἐβάρεθη πολλά, καὶ ἐν τῷ ἅμα ἔδωκε τὸ μῆλον¹⁸ τῆς Θεοδώρας καὶ ἐπῆρέ τὴν¹⁹ γυναῖκα. Ἡ δὲ Κασία εἶπεν, ὅτι ἐπειδὴ δὲν ἔγινε βασίλισσα τοῦ προσκαίρου τούτου κόσμου, νὰ γίνω τῆς αἰωνίου βασιλείας τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ οὕτως ἐπῆγεν εἰς τὸ μοναστήριον καὶ ἔγινε καλογραία, καὶ ἡγίασε²⁰ καὶ

1. ὁ αὐτὸς βασιλεὺς ὅτι νὰ ἐπάρῃ (Χρον. μετοχίου Πανηγ. Τάφου).

2. εἰς πᾶσα τόπον ὅπου ὠρίζεν 3. καὶ εὐγενεστάτας 4. παρθέναις

5. ἀπὸ πᾶσα τόπον καὶ ἦλθαν τὰ κορίτσια 6. ὅτι εἴ τινας δώσω

7. εἶναι 8. βαστώντα δὲ ὁ βασιλεὺς τὸ μ. ἔβλεπε τὰ κορίτσια ὅλα, καὶ τὰ δέκα δὲν τοῦ ἄ. 9. ἡ Θεοδώρα καὶ ἡ Κασία.

10. Καὶ ἦσαν καὶ αἱ δύο πολλὰ εὐμορφόταται καὶ δὲν ἦ. νὰ χωρίσῃ ἀπὸ ταῖς δύο νὰ εἰπῇ ποία εἶναι εὐμορφότερη νὰ τὴν ἐπάρῃ 11. εἶπε

12. εἰ. οἱ διδάσκαλοι 13. γυναῖκαν 14. σ. Κασία 15. καὶ ἀπὸ τὴν γυναῖκαν

16. δηλονότι ἀπὸ τὴν ἀγίαν Θεοτόκον 17. τὴν προπέτειαν αὐτῆς

18. τὸ μῆλο 19. τὴν ε. 20. ἡγίασεν, ὅπου τὴν ἐθαύμαζαν πολλοὶ εἰς τὴν ἀρετὴν.

αὐτῇ¹ ἔκαμε καὶ τό τροπάριον ὁποῦ ψάλλεται τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ Τετράδι. «Κύριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνή».

Ἡ διήγησις εἶναι ἡ αὐτή, ἣν μὲ ἐλαχίστας τινὰς καὶ παντελῶς ἀσημάντους παραλλαγὰς μᾶς παραδίδουσιν οἱ βυζαντινοὶ χρονογράφοι², ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἴσως ἀρυόμενοι πάντες πηγῆς. Ὁ μυθικὸς αὐτῆς χαρακτήρ εἶναι πρόδηλος, καίτοι οὐκ ὀλίγοι νεώτεροι συγγραφεῖς παραδέχονται ἀνενδοιάστως τὴν ἀξιοπιστίαν αὐτῆς³, καὶ οἱ ἐπιχειρήσαντες λογοτεχνικὰς διασκευὰς φαίνονται ὅτι τὴν θεωροῦσιν ἐνέχουσαν πυρῆνα ἱστορικῆς ἀληθείας⁴.

Ἀφετηρία τῆς διαπλάσεως τῆς παραδόσεως εἶναι ἡ προσδιδομένη εἰς τὴν προσφορὰν μῆλου συμβολικὴ σημασία τῆς προτιμήσεως ἢ ἡ συναφὴς αὐτῇ τῆς ἐκδηλώσεως ἐρωτικοῦ συναισθήματος. Πόθεν καὶ πῶς προσέλαβε τὸ μῆλον τὴν σημασίαν ταύτην εἶναι δύσκολον νὰ διαγνωσθῇ, πᾶσαι δὲ αἱ προταθεῖσαι εἰκασίαι φαίνονται ἀσύστατοι, ἀπὸ τῆς τοῦ Κλεάρχου τοῦ Σολέως κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, μέχρι τῆς νεωτάτης τοῦ H. Gaidoz⁵. Ἀναμφισβήτητον

1. Αὐτὴ δὲ

2. Ἀναγραφὴν αὐτῶν βλ. παρὰ Krumbacher, Kasia, München 1897, σ. 313. *Psichari*, Casia, σ. 17.

3. Ἡ ἀπορία τοῦ κ. Ψυχάρη (σ. 17) ὅτι ἡ περὶ τοῦ γάμου τοῦ Θεοφίλου διήγησις εἰς οὐδὲν ἐφάνη ὑπερτος, δὲν εἶναι δικαιολογημένη. Καὶ ὁ Lebeau καὶ ὁ Schlosser κατ' ἐπιφυλάξεως δέχονται τὴν ἱστορικότητα τῆς διήγησεως, καὶ τῶν ἡμετέρων ὁ Παπαρρηγόπουλος καὶ ὁ Λάμπρος ἀπορρίπτουσιν αὐτὴν ὡς ἀναξίαν πίστεως· ὁ μὲν Π. (Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, βιβλ. Γ', κεφ. 6, τ. Γ', σ. 658 ἐκδ. Κωνσταντινίδου) ἐκφράζει πολλὰς ἀμφιβολίας περὶ τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας αὐτῆς· ἀρθεὶς τὰ κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῆς συζύγου ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου «ὁπως τοῦλάχιστον ἱστοροῦντο ὑπὸ τῶν χρονογράφων», παρατηρεῖ δ' ὅμως, ὅτι «καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ἐνταῦθα περὶ τὰ καθέκαστα λέγουσιν ἀληθῆ, ὡς πρὸς τὸν χρόνον ὅμως τοῦ γάμου ὁμολογουμένως σφάλλουσιν». Ὁ δὲ Λάμπρος (Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, τ. Δ', σ. 121) θεωρεῖ ταύτας ὡς θρύλον, παρατηρῶν καὶ τὸν ἀναχρονισμόν τοῦ γάμου. Ὁ δὲ E.W. Brooks (The marriage of the Emperor Theophilos, ἐν Byz. Zeitschrift 1901, τ. X, σ. 540-5) κατέδειξεν ὅτι τὰ περὶ τοῦ γάμου τοῦ Θεοφίλου δὲν συμβιβάζονται πρὸς τὰ χρονολογικὰ δεδομένα.

4. Εἰς τὰς λογοτεχνικὰς διασκευὰς πλὴν τῶν διηγημάτων τοῦ H. Lingg (Byzant. Novellen, No 3 Nikisa, ἐν τῇ Universalbibliothek τοῦ Reclam, ἀρ. 3600) καὶ τῆς Ἀλεξάνδρας Παπαδοπούλου (Τὸ μῆλο τῆς ἀγάπης, ἐν Ἑστία 1893, σ. 358-9), τὰς ὁποίας ἀναφέρουσι καὶ ὁ Krumbacher (σ. 314) καὶ ὁ Ψυχάρης (σ. 18), πρόσθετος τὸ σχοινοτενέστατον καὶ φορτικώτατον μυθιστόρημα τοῦ Α. Ν. Κυριακοῦ, Ἡ Κασσιανὴ (δημοσιευθὲν τὸ πρῶτον ἐν ἐπιφυλλίδι τῆς ἀθηναϊκῆς ἐφημερίδος Χρόνος, καὶ εἰς ἴδιον τόμον, ἐν Ἀθήναις 1896, ἐκδ. δ' 1911), τὸ ἐπικολυρικὸν ποίημα τοῦ Α. Ν. Βερναρδάκη, Εἰκασία, Ἀθ. 1856, οὗ τὴν ὑπόθεσιν μετεσκέυασεν εἰς δράμα ὁ Α. Σταματιάδης (Κασσιανὴ καὶ Ἀκύλας, Ἀθ. 1866, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1911, μετάφρ. εἰς τὴν γαλλικὴν ὑπὸ Jos. P. Corpy, Syra 1877)· καὶ στιχοῦργημα τοῦ Ε. Κ. «Τὸ δοξαστικὸν τῆς μεγάλης Τετάρτης μετὰ τοῦ ἱστορικοῦ αὐτοῦ εἰς στίχους δεκαπεντασυλλάβους» ἐν I. Βογιατζῆ, Ἱεροτελεστικὸν τεῦχος, Πάτρ. 1893, σ. 267.

5. Κλεάρχος ὁ Σολεὺς παρ' Ἀθηναίῳ IB' 553 c (=FHG. II,315). H. Gaidoz, La

εἶναι μόνον ὅτι ἔκπαλαι εἶναι γνωστὴ εἰς διαφόρους λαοὺς καὶ φαίνεται βαθέως ἐρριζωμένη εἰς τυπικὰς συνηθείας καὶ νόμιμα. Ὁ ἀρχαῖος μῦθος περὶ τοῦ μήλου τῆς Ἑριδος καὶ τῆς κρίσεως τοῦ Πάριδος μαρτυρεῖ τοῦτο¹, ἐπίσης καὶ ὁ παρηλλαγμένος πῶς τοῦ ἀγῶνος περὶ μνηστείας τοῦ Ἰππομένοους καὶ τῆς Ἀταλάντης². Ὅτι τὰ μῆλα ἦσαν «ἐράσμια καὶ ἔρωτος ποιητικὰ»³ καὶ διὰ τοῦτο ἦσαν ἱερὰ τῇ Ἀφροδίτῃ⁴ φαίνονται ὕστερογενεῖς ἔννοιαι τῶν Ἑλλήνων, προελθοῦσαι ἐξ ὑπαρχουσῶν ἔκπαλαι συνηθειῶν. Τὸ μῆλον ἦτο ἀνέκαθεν ἔρωτικὸν σύμβολον⁵. Τὸ ἔθος τῆς ἐκδηλώσεως τοῦ ἔρωτος διὰ μηλοβολίας εἶναι κοινὸν εἰς πολλοὺς λαοὺς ἀρχαίους καὶ νεωτέρους. Συχνότατα γίνεται μνεῖα τούτου εἰς ἀρχαίους Ἕλληνας καὶ Ρωμαίους συγγραφεῖς⁶, καὶ εἰς μνημεῖα τῆς ἀρχαίας τέχνης⁷. Ἀναφέρεται δὲ πολλάκις ἀποστολὴ μῆλων ὡς δώρου εἰς ἐρωμένην⁸ ἢ ὡς μήνυμα ἔρωτος⁹. Τὸ ἔθος τῆς διὰ μηλοβολίας ἐκδηλώσεως ἔρωτος ὑπεμφαίνεται εἰς τὴν περὶ Condla τοῦ ἐρυθροῦ καὶ μιᾶς Μοίρας ἱρλανδικὴν παράδοσιν τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, ἣτις παρέσχε τὸ ἐνδόσιμον εἰς τὸν H. Gaidoz πρὸς σύνταξιν τῆς ἀνωτέρω μνημονευθείσης μονογραφίας του. Ὁ αὐτὸς παρατηρεῖ τὴν ὑπαρξιν τοῦ ἐθίμου καὶ εἰς τοὺς ἰθαγενεῖς τῆς Ταΐτης τῆς Πολυνησίας.

Παρὰ τῷ σημερινῷ ἑλληνικῷ λαῷ διατηρήθησαν πολλὰ μαρτύρια τῆς

Académie des hautes études, 1902, σ. 538. Δυστυχῶς δὲ ἡδυνήθη να συμβουλευθῇ τὴν πραγματείαν τοῦ B. O. Forster, Notes on the symbolism of the apple in classical antiquity, τὴν δημοσιευθεῖσαν ἐν Harvard Studies in classical philology, Boston 1899, τ. X.

1. Τὸν μῦθον τῆς κρίσεως τοῦ Πάριδος συνάπτουσι πρὸς τὴν περὶ Κασίας διήγησιν ὁ Krumbacher καὶ ὁ Brooks (ἐνθ' ἀν., σ. 541).

2. Βλ. τὰς μαρτυρίας παρὰ Roscher, Lex. I 666. 2688. Pauly-Wissowa, Encyclop., τ. II, σ. 1890, τ. VIII, σ. 1887. Πρόσθετε Διογενίαν. 263. Ἀποστόλην 387.

3. Σχολ. Θεοκρίτ. Β' 120.

4. Σχολ. Ἀριστοφάν. Νεφ. 957. Βλ. Bötticher, Baumkultus, σ. 461 κέ. Ἡ Ἀφροδίτη ἐκ τῶν μῆλων εἶχε τὴν ἐπίκλησιν Μηλεία (Roscher, Lex. II 2622).

5. Εὐστ. εἰς Ὅδυσ. Η, σ. 1572. 48. Dithely, De Callimachi Cydippe, σ. 114 κέ.

6. Ἀριστοφ. Νεφ. 997. Θεόκριτ. Ε 88. ζ' 6. Λουκιαν. Τόξαρ. 13. Ἐταιρ. διάλ. 12, 1 καὶ Reiz καὶ αὐτ. Ἀλκιφρ. Ἐπιστ. Γ' 62, 2. Λόγγ. Α', 23. Γ' 25. Ἀρισταίνετ. Α' 25, σ. 365, Boissonade. Νικήτ. Εὐγενίαν. ζ' 506. Διογεν. 263. 563. Γρηγ. Κύπρ. Λουγδ. 72. Ἀποστόλ. 387. Πλουτάρχ., Π. τῶν παρ' Ἀλεξανδρ. παροιμιῶν 44, σ. 21, Crusius. Ἡσύχ. λ. μῆλω βαλεῖν. Φώτ. λ. μῆλω βάλλειν. Σουίδ. λ. βάλλειν μῆλοις, μῆλοις βάλλειν, μῆλω βληθῆναι.

7. Περιγραφὴ εἰκόνος Ἑρώτων βαλλόντων ἀλλήλους μῆλοις παρὰ Φίλοστράτ., Εἰκ. Α' 6. Πρβλ. Μιχαήλ Ἀκομινάτ., τ. Β', σ. 18 Λάμπρου: «μηλοβολοῦντας γὰρ ἀλλήλους καὶ τοὺς Ἑρώτας γράφουσιν».—Παραστάσεις μηλοβολίας: Stephani, ἐν Compte rendu 1860, σ. 86. 1872, σ. 160. 1873, σ. 17.

8. Θεοκρίτ. Β' 120. Γ' 10. ΙΑ' 10. Vergil., Ecl. III 70. Catull. LXV 19. Propert. I, 3, 24.

9. Ἀνθολογ. Παλατ. Ε 79. 78 (=Διογένης Λαέρτ. Α' 23). Φίλοστρ., Ἐπιστ. 62.

συνηθείας ταύτης, εἴτε ζῶντα ἐν τοῖς ἐθίμοις, εἴτε ὡς ἀνάμνησις εἰς τὰ μνημεῖα τοῦ λόγου. Τὸ μῆλον ὡς μήνυμα ἔρωτος ἀναφέρεται εἰς δημοτικὰ ἄσματα¹, μῆλα ἀποστέλλονται εἰς τὴν ἐρωμένην², ἐνίοτε ἀποδεδηγμένα, ὅπως καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις: «Δύο μηλαράκια σοῦ 'στεῖλα, τὸ ἓνα δαγκαμένο, ἀνάμεσα 'ς τὴ δαγκανιά φιλὶ σοῦ 'χω σταλμένο»³. Σπουδαίαν δὲ θέσιν κατέχει τὸ μῆλον εἰς τὰ γαμήλια ἔθιμα. Ἡ νύμφη παρομοιάζεται μὲ μηλιάν⁴ ἢ μὲ μῆλον⁵, εἰς ἄσματα δὲ ἀναφέρονται ἀποστολὴ μῆλων πρὸς αἵτησιν εἰς γάμον⁶ ἢ δωρεὰ μῆλου εἰς ἐνδειξιν ὑποσχέσεως γάμου⁷. Ἐνιαχοῦ ὑποδέχονται τὸν μνηστῆρα εἰς τὴν κατοικίαν τῆς νύμφης διὰ μηλοβολίας ἢ ἀνθοβολίας⁸. Καὶ ὁ γαμβρὸς ὅταν μεταβαίνει εἰς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης διὰ νὰ τὴν πάρῃ μὲ τὸ συμπεθερεῖο ρίπτει μῆλον⁹. Ἡ δὲ νύμφη βάλλει διὰ μῆλου, ἐφ' οὗ εἶναι ἐμπεπαρμένα νομίσματα, μίαν τῶν παρισταμένων παρθένων, ἣ ὁποία δέχεται ὡς εὐοίωνον τὸ βλῆμα¹⁰. Καὶ ὅταν θὰ ἐμβῇ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ ἡ νύμφη πατεῖ ἐν μῆλον ἢ ἐν κυδώνιον, τὸ ὁποῖον θέτουν εἰς τὸ κατώφλιον¹¹.

Ὅμοια ἔθιμα ὑπάρχουσι καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς. Πολλαχοῦ τῆς Ἰταλίας οἱ μνηστῆρες προσφέρουσι δῶρα μῆλα¹². Παρὰ Ρωμοῦνοις κατὰ τὴν διαπραγματευσιν συνοικεσίου ὁ νέος προσφέρει εἰς τὴν νέαν μῆλον ἐμπεπαρμένον μὲ ἀργυρᾶ νομίσματα. Ἄν τὸ δεχθῇ ἡ νέα, ἡ ἀρραβὼν θεωρεῖται συντετελεσμένος¹³. Ἐν Σερβίᾳ ὁ μνηστὴρ προσφέρει εἰς τὴν μνηστὴν μῆλον, ὡς ἐχέγγυον ἀγά-

1. Παρνασσὸς Α', σ. 393, 9.

2. Οἰκονομοπούλου, Λερισκὰ, σ. 80, 4ελίκου, Ἐπιδόρπιον, σ. 89. Κανελλάκη, Χιακὰ ἀνάλ., σ. 158, 93. Ἐφ. Φιλομαθ. 1871, σ. 2382. Passow, 443. 646, 21.

3. Κορσικῆς ἐλληνικὸν (Φαρδύ, Ἱστορία τῆς Κορσικῆς, σ. 182, ἀρ. 14). Μῆλα ἀποδεδηγμένα: Λουκιαν., Ἑταιρ. διάλ. 12, 1.

4. Κανελλάκη, σ. 139, 10. 154, 54. Georgeakis et Pineau, Folklore de Lesbos, σ. 181. 185.

5. Κανελλάκη, σ. 132, 6. Georgeakis, σ. 184. Πρβλ. Jeannarakí, Ἄσματα κρητικά, 217, 280. Passow, 539, 584 α. Μῆλον ὡς κολακευτικὴ προσηγορία ἐρωμένου παρὰ Σαχλί-κη, στ. 354 (Annuaire de l' Assoc. pour l' enc. des ét. gr. 1871, σ. 237).

6. Σύμης: ΚΠ. Σόλλ. ΙΘ' 216, 1.

7. Πολίτου, Ἐκλογαί, ἀρ. 103. Μῆλον χρυσοῦν ὡς γαμήλιον δῶρον διδόμενον εἰς τὴν νύμφην ὑπὸ συγγενοῦς. (Αὐτ. 85, 7).

8. Fauriel, Chants populaires, τ. I. σ. XXXIII. Wachsmuth, Das alte Griech. im neuen, σ. 83. Ἄλλ' ἐν Μακεδονίᾳ, κατὰ τὸν Abbott (Macedon. Folklore, σ. 148) τὸ ἀρχαῖον ἔθιμον τῆς μηλοβολίας θεωρεῖται νῦν ἀπρεπὲς ὑπὸ τῶν νεανίδων.—Ἵπαινίσσεται ἴσως τὸ ἔθιμον τοῦτο ὁ Νικήτας Χωριάτης, σ. 183 Bonn. «Ἐρωτας....μηλοβολοῦντας τε καὶ δαδουχοῦντας Ἀνδρόνικον».

9. Καταφύγιον Ὀλύμπου. (Ἑστία ΙΕ', 360).

10. Καρυαὶ Καβακλί· Λουλουδοπούλου, Ἀνέκδοτος συλλογὴ ἔθιμων κτλ., σ. 187.

11. Λαγκάδισ Γορτυνίας. (Κατ' ἀνακοίνωσιν Κ. Κασσιμάτη).

12. Archivio per le tradiz. popolari 1904, τ. XXII, σ. 270.

13. Schott, Walachische Märchen, σ. 73.

πης¹. Ἐν Βοσνίᾳ τὸ μῆλον δίδεται ὡς ἀρραβών². Ἐν Βουλγαρίᾳ τὸ μῆλον εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν δῶρον τῆς ἀγάπης³. ἡ νύμφη δίδει ἢ ρίπτει μῆλον εἰς τὸν γαμβρόν⁴. Ὁ γαμβρὸς εἰς ὅλους ὅσοι τὸν κερνοῦν δίδει μῆλον, ἔχον ἐμπεπαρμένον νόμισμα⁵. οἱ δὲ συμπέθεροι κομίζουσιν εἰς τὸν γαμβρόν παρὰ τῆς νύμφης ἓνα κλῶνα μὲ μῆλα⁶. καὶ εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ φλάμπουρου τοῦ γάμου ἐμπήγουν χρυσωμένον μῆλον⁷. Ἐν Γεωργίᾳ κατὰ τοὺς ἀρραβῶνας ὁ μελλονύμφος προσέφερεν εἰς τὴν μνηστὴν τοῦ τὸν δακτύλιον τοῦ ἀρραβῶνος καὶ μῆλον χρυσωμένον. Παρὰ πολλαῖς δὲ τουρκικαῖς φυλαῖς δίδεται ὑπὸ τοῦ μελλονύμφου εἰς τὴν μνηστὴν μῆλον εἰς ἐνδειξιν προτιμῆσεως⁸. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Περσίᾳ τέλος ὁ γαμβρὸς εἰσῆρχετο εἰς τὸν θάλαμον «προφαγὼν μῆλον»⁹.

Τῆς δὲ παραδόσεως περὶ ἐκλογῆς συζύγου διὰ μηλοβολίας ἀπηχῆσεις ἔχομεν εἰς δημῶδη παραμύθια. Εἷς τινὰ ἑλληνικὰ ἢ βασιλοπούλα ἐκλέγει τὸν μέλλοντα σύζυγόν της βάλλουσα διὰ μήλου τὸν προτιμώμενον ἐκ πλήθους μνηστήρων¹⁰, εἰς ἄλλα δὲ ὁ ἀνὴρ ἐκλέγει διὰ τοῦ αὐτοῦ τρόπου τὴν γυναῖκα¹¹. Παραπλήσια εἶναι καὶ τὰ παραμύθια, ἐν οἷς ὁ ἀγνωστος πατὴρ ἀνακαλύπτεται βαλλόμενος διὰ μήλου ὑπὸ τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ¹².

Συναφὴς πρὸς τὴν συμβολικὴν ἐννοίαν τοῦ μήλου εἶναι καὶ ἡ χρῆσις αὐτοῦ εἰς μαγγανείας καὶ φίλτρα. Εἰς τὸ δημώδη ἄσμα τῆς Λιογέννητης τρία μῆλα διδόμενα παρὰ μαγίσσης εἶναι ἐπιγραφέντων φίλτρον¹³. Ὁ δὲ Δωριότης¹⁴, μῆλον περσικὸν ἢ, κατὰ τὸ δημώδεστερον κείμενον τῆς ἱστορίας του, μῆλον εὐμορφον ἐμβάλλει οἷστρον εἰς παρθένον. Καὶ τὰ μαγικὰ βιβλία περιέχουσιν ὁδηγίας πρὸς κατασκευὴν φίλτρων δι' ἐπιγραφῆς μαγικῶν χαρακτήρων ἐπὶ μήλων¹⁵.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται, ὅτι ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ εἶχεν ἄφθονα καὶ πρόχειρα τὰ στοιχεῖα πρὸς συναρμολόγησιν τῆς περὶ τοῦ μήλου τῆς Κασίας

1. A. de Gubernatis, Storia comparativa degli usi nuziali, Milano 1888, σ. 105.

2. Bosniische Mitteil. VI, 368—Zts. des Ver. f. Volksk. 1915, σ. 341.

3. Zeitschrift f. vergleichende Rechtswissenschaft, τ. 31, σ. 224. 245. 246. 284. —Zeitschrift d. Ver. f. Volksk., 1915, σ. 339.

4. Zts. f. vergl. Rechtsw., τ. 31, σ. 251. 257.—Zts. d. Ver. f. Volksk. 1915, σ. 339.

5. Strauss, Die Bulgaren, σ. 324. 6. Αὐτ., σ. 314. 7. Αὐτ., σ. 320.

8. Journal Asiatique 1831, τ. 8, σ. 110.

9. Στράβ. ΙΕ' 433, 18.

10. Ζίτσας: Hahn, ἀρ. 6, τ. I, σ. 94. Σύρας: Αὐτ., ἀρ. 70, τ. II, 56. Ὁ Rohde (Gr. Roman, 1876, σ. 46) παραβάλλει πρὸς ταῦτα τὴν παρὰ Φιρδούση περσικὴν παράδοσιν ἐκλογῆς συζύγου διὰ βολῆς πορτοκαλίου.

11. Ζακύνθου: B. Schmidt, Gr. Märchen usw., σ. 85.—Ὁμοιον φλαμανδικόν: Revue des traditions populaires 1901, XV, σ. 222-3.

12. Rohde, ἐνθ' ἀν., σ. 47.

13. Πολίτου, Ἐκλογαί, ἀρ. 74.

14. Νικήτ. Χωριάτ., σ. 192, Bonn.

15. Σολωμονική Ἐνθ. βιβλ. Ἀθην. κῶδ. 1265, ρ. 38α. 40α. 53β. Ἐν τῷ Καλλιμάχῳ

παραδόσεως. Καὶ τὸν μὲν λόγον, δι' ὃν ἡ ἀπόκρισις τῆς Κασίας παρίσταται ὑπὸ τῶν χρονογράφων ὡς ἐξοργίσασα τὸν αὐτοκράτορα, διέγνωσεν εὐστοχώ-
τατα ὁ κ. Ψ'. Ὁ εἰκονομάχος οὗτος, εἰς οὗ τὴν διάνοιαν συνηνοῦτο ἀδιασπάστως καὶ συνεταυτίζετο ἡ ἰδέα τῆς Θεοτόκου πρὸς τὴν εἰκονικὴν τῆς παράστασιν, δὲν ἠδύνατο ν' ἀνεχθῇ οἰονδήποτε ἐγκώμιον αὐτῆς, ὑπολαμβάνων, ὅτι εἶχε τὸν πλάγιον σκοπὸν τῆς ἀποδοκιμασίας τῆς πολιτικῆς καὶ τῶν πράξεων αὐτοῦ. Καὶ ὡς παραδίδεται, ὅτι αὐστηρῶς κατεδίωκε «πάντας τοὺς τὰς θείας ἐκτυ-
ποῦντας μορφάς» ζωγράφους, ὧν οἱ πλεῖστοι ἦσαν ζωγράφοι τῆς Θεοτόκου¹, οὕτω πιθανώτατον εἶναι ὅτι δὲν θὰ ἦτο ἀνεκτὴ εἰς αὐτὸν καὶ ἡ ἐξύμνησις τοῦ προτύπου. Ἡ δ' ὅλη διήγησις περὶ ἐκλογῆς διὰ τοῦ μήλου τῆς συζύγου τοῦ Θεοφίλου φαίνεται μᾶλλον πλασθεῖσα ἓνα αἰῶνα περίπου μετὰ τοὺς γάμους τοῦ Θεοφίλου ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ βασιλέως Θεοφίλου καὶ τοῦ Μιχαὴλ ἔζη ἡ μοναχὴ Κασία (ἢ Ἰκασία ἢ Εἰκασία), ἥτις καὶ ἐκτίσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει μονήν, κληθεῖσαν «τὰ Κασίας». Ἡ μοναχὴ αὕτη, παρθένος ὡραία τῷ εἶδει, εὐπρεπὴς καὶ εὐλαβὴς, ἐλέγετο ἅμα καὶ σοφωτάτη, ποιήσασα καὶ μελωδήσασα κανόνας πολλοὺς καὶ στιχηρά², ἐν οἷς καὶ τὸ εἰς τὴν πόρνην ἰδιόμελον τὸ ψαλλόμενον ἐν τῷ ἑσπερινῷ τῆς Μεγάλης Τετάρτης «Κύριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἀμαρτίαις περιπεσούσα γυνή». Οὐδόλως δ' εἶναι παρά-
δοξον, ὅτι ἡ λαϊκὴ φαντασία ἀνεξήγησε τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ὡραία πλουσία καὶ σὺν παρθένῳ ἀπεσπάρθη τοῦ κόσμου καὶ προσεπάθησε νὰ εὕρῃ τὴν φαλκὴν τῆς ψυχῆς ἐντὸς τῶν τειχῶν μοναστηρίου. Ἡ αἰτία θὰ ἦτο μεγάλη τις συμφορὰ ἢ θανάσιμὸν τι ἀμάρτημα. Ὡς συμφορὰν λοιπὸν ἔπλασαν τὴν ἀπροσδόκητον διάψευσιν τῆς ἐλπίδος τῆς ἀναβάσεως εἰς τὸν θρόνον, ἀλλὰ καὶ ἀμάρτημα ἐφαν-
τάσθησαν ὅτι θὰ εἶχε πρὸς ἐξιλέωσιν ἡ ποιήτρια τοῦ «Κύριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἀμαρτίαις», ἡ ἐν τῇ διανοίᾳ τῶν πολλῶν συνταυτιζομένη πρὸς τὴν γυναῖκα,

καὶ Χρυσορρόη (στ. 1206 κέ.) γραῖα μάγισσα κατασκευάζει ὀλόχρυσον μῆλον μυχυμένον «γράμμασι κακομαγικοῖς καὶ λόγοις μαντευμάτων» (Lambros, *Romans Grecs*, σ. 51). Ἐν τῇ Δύσει μῆλα μὲ μαγικὰς ἐπιγραφὰς ἐδίδοντο εἰς βρῶσιν πρὸς θεραπείαν ἐκ πυρετοῦ ἢ καὶ ἄλλων τινῶν νόσων. Bernardino da Siena, *Opera* 1531, τ. IV, σ. 42 παρὰ *Zeitschrift d. Ver. f. Volksk.* 1912, τ. 22, σ. 130. Βλ. αὐτ. 1901, τ. 11, σ. 274. 278.

1. Ὁ τι παρατηρεῖ ὁ κ. Ψ' περὶ τοῦ ζωγράφου Λουκᾶ προέρχεται ἐξ ἀβλεψίας. «Le continuateur de Theophane, λέγει, nous parle d' un certain Lucas qui avait exécuté une image de la Vierge; ce Lucas et quelques autres excitèrent à tel point la fureur de l' empereur, qu' après leur avoir fait subir bien des supplices, il les chassa de Constantinople». Ὁ συνεχιστὴς τοῦ Θεοφάνους (σ. 101, Bonn.) ἐννοεῖ τὸν εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν («Λουκᾶς ὁ θεῖος»), ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν παράδοσιν ἐζωγράφησε τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου· οἱ δὲ καταδιωχθέντες ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου ἦσαν ὁ Λάζαρος καὶ ἄλλοι σύγχρονοι ζωγράφοι, οἱ ἐπικαλούμενοι πρὸς ἀπόδειξιν τῆς παλαιότητος τῆς τῶν εἰκόνων τιμῆς, ὅτι ἡ ἐκτύπωσις αὐτῶν ἦτο «σύντροφός τε τῶν ἀποστόλων καὶ ὁμοδαίτος».

2. Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως I 53. III 196 (*Scriptores rerum Constantinopol*, rec. Th. Preger, σ. 142. 276). Πρβλ. *Κωδων.*, σ. 123, 13 Bonn.

περὶ ἧς ὁμιλεῖ τὸ δοξαστικόν. Ἦτο ὁ φθόνος, ὃν φυσικὸν ἐνομίσθη νὰ αἰσθανθῇ, πρὸς τὴν ἀφαρπάσασαν ἀπ' αὐτῆς τὸ βασιλικὸν στέμμα¹.

Δὲν μοι φαίνεται πιθανόν, ὅτι καὶ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους τὸ μέτριον ἐκεῖνο ποιητικὸν κατασκευάσμα τῆς Κασίας, τὸ εἰς τὴν πόρνην ιδιόμελον, προεκάλει τὸν ἀκατανόητον θαυμασμόν, ποῦ κινεῖ σήμερα. Ἀλλ' ὅπως δῆποτε συνετέλεσέ πως βεβαίως καὶ αὐτὸ εἰς τὴν διάπλασιν τῆς παραδόσεως. Συνάπτεται δὲ πρὸς τοῦτο καὶ ἑτέρα παράδοσις, ἀποτελοῦσα τρόπον τινὰ τὴν συνέχειαν καὶ τὴν κατακλεῖδα τῆς περὶ τοῦ γαμηλίου μήλου. Κατ' αὐτὴν, ἐν ᾧ ἡ Κασία συνέθετεν εἰς τὸ κελλίον τῆς τὸ τροπάριον καὶ εἶχε φθάσῃ μέχρι τῶν στίχων «καταφιλήσω τοὺς ἀχράντους σου πόδας. Ἀποσμήξω τούτους δὲ πάλιν τοῖς τῆς κεφαλῆς μου βοστρύχοις» ἤκουσεν αἰφνης βήματα καὶ εἶδεν ἐρχόμενον ἐκεῖ τὸν αὐτοκράτορα Θεόφιλον· φοβηθεῖσα δ' ἐξῆλθε τοῦ κελλίου καὶ ἐκρύβη. Ὁ δὲ βασιλεὺς, εἰσελθὼν εἰς τὸ κελλίον καὶ ἰδὼν τὸ χειρόγραφον τοῦ ἡμιτελοῦς ᾄσματος, προσέθεσεν ὑπαινισσόμενος τὴν φυγὴν τῆς μοναχῆς: «ὦν ἐν τῷ παραδείσῳ Εὐὰ τὸ δειλινὸν κρότον τοῖς ὠσὶν ἠχηθεῖσα τῷ φόβῳ ἐκρύβη». Ἡ Κασία συνεπλήρωσε τὸ ᾄσμα, διηγετήσασα καὶ τὴν βασιλικὴν προσθήκην. Διὰ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ βασιλέως θέλει ἴσως νὰ ὑποδηλώσῃ ἡ παράδοσις, ὅτι ὑπέκαιεν εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἔρως πρὸς τὴν Κασίαν, οὗ τὴν ἐκδήλωσιν ἐζήτει ν' ἀποφύγῃ ἡ μοναχή. Πῶθεν ἐλήφθη ἡ παράδοσις αὕτη δὲν ἐδυνάσθη νὰ ἐξακριβώσω. Αναφέρεται ὑπὸ νεωτέρων συγγραφέων, αὗτινες δὲν μνημονεύουσι τὴν πηγὴν, ἐξ ἧς ἠρύσθησαν αὐτήν². Καὶ ἐγὼ πολλὰκις τὴν ἤκουσα ἀπὸ στόματος πολλῶν, ἱκανὸν χρόνον προτοῦ ἰδῶσι τὸ φῶς τὰ ἐν τῇ ὑποσημειώσει ἀναγραφόμενα δημοσιεύματα. Οὐδόλως δ' ἀμφιβάλλω, ὅτι εἶναι γνησία βυζαντινὴ παράδοσις, καὶ ἂν δὲν εὐρίσκεται εἰς κανένα παλαιότερον συγγραφέα, μεταδιδομένη προφορικῶς. Ἀξίαν δὲ προσοχῆς νομίζω τὴν διαφαινομένην ἐν τῇ παραδόσει ταύτῃ προσπάθειαν πρὸς ἐξήγησιν τῶν παρελκόντων δύο ληρωδῶν στίχων, τῶν οὐδὲν ἀναγκασίον λεγόντων, ἀτέχνως δὲ προσηρμοσμένων εἰς τὸ ἄλλο ᾄσμα. Πρέπει ν' ἀνομολογηθῇ ὅτι πολὺ δεξιῶς ἐξήγησεν ὁ πλάσας τὴν παράδοσιν τὴν ἀνωμαλίαν αὐτὴν τοῦ τροπαρίου.

1. Τὴν αὐτὴν ιδέαν ἐκφέρει καὶ ἡ Ἀλεξάνδρα Παπαδοπούλου ἐν τῷ διηγήματι αὐτῆς «Στὸ μοναστήρι» (Παναθήναια 1902, τ. Ε', σ. 82): «Σὲ ζήλεψα» (λέγει ἡ Κασσιανὴ πρὸς τὴν Θεοδώραν) «ὅταν σὲ εἶδα νὰ περνᾷς μὲ τὸ μῆλο στὰ χέρια ἢ νύφη ἢ ἐκλεκτὴ τοῦ Θεοφίλου. Μέσα στὸ μοναστήρι ἦλθα νὰ κρύψω τὴ λύπη μου. Ἐγὼ εἶμαι ἡ ἀμαρτωλὴ ἢ ἐν πολλαῖς ἀμαρτίαις περιπεσοῦσα».

2. Βλ. π. χ. Γ. Ι. Παπαδοπούλου, Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῖν ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, Ἀθ. 1890, σ. 252. Γ. Λαμπάκη, Ἡ μοναχὴ Κασσιανή, ἡ ὡραία εὐσεβεστάτη καὶ σοφωτάτη ὑμνολόγος τῆς ἐκκλησίας, Ἀθ. 1912, σ. 98 κέ. Ν. Χ. Ἀμβράζη, Ὁ βίος τῆς ἐμπνευσμένης μοναχῆς καὶ ἐξόχου τῆς ἐκκλησίας ὑμνολόγου Κασσιανῆς, Ἀθ. 1912, σ. 35. Καὶ εἰς πάσας τὰς ἐλληνικὰς ἐφημερίδας, ὅσαι ἀπὸ τριακονταετίας καὶ πλέον εἰς τὸ φύλλον τῆς μεγάλης Τετάρτης δημοσιεύουσιν κατ' ἔτος ἀρθρίδια περὶ τοῦ τροπαρίου τῆς Κασσιανῆς, ἐπαναλαμβάνεται ἡ παράδοσις ὡς ἱστορικὸν τοῦ βίου αὐτῆς.